

L'ESCOLA DE NÀUTICA. ANTECEDENTS I CREACIÓ (1802)

per BARTOMEU MULET TROBAT

Introducció

El concepte d'educació utilitarista dels il·lustrats mallorquins de la Societat Econòmica Mallorquina, creada el 1778, va fer que pensassin en la divulgació i en l'afiançament de l'Educació tècnico-professional: pensem en l'Escola de Dibuix, en la de Matemàtiques, en la de Filar al Torn, en els Estudis de Pilotatge i en l'Escola de Nàutica, creada pel Consolat de Mar i Terra amb la col·laboració d'alguns dels socis de l'Econòmica Mallorquina.

Els il·lustrats mallorquins es volien servir de l'educació per promoure els seus ideals d'una nova societat, i d'aquí ve que el seu model educatiu es contemplàs sota una dualitat d'intencions, seguint l'esperit d'en Compomanes. En primer lloc creuen que per conservar l'educació privilegiada de la noblesa s'ha de crear un Seminari de Nobles i de gent acomodada; en segon lloc creuen que el poble ha de seguir els programes pensats pels il·lustrats a fi de progressar en els nous esquemes de la producció; és així que es deia:

*"y si para los nobles se debían crear Seminarios especializados, para educar al pueblo podían establecerse "Escuelas patrióticas o técnicas" por medio de las cuales se posibilitará una enseñanza fundamentada en el conocimiento de las matemáticas, diseños, teares (...) para fomentar la industria"*¹.

De totes maneres no eren aquestes les úniques preocupacions educatives de La Societat Econòmica Mallorquina, ja que, lligada al poder central, i en certa manera dependent-ne, centra els seus esforços també a promoure la castellanització de la gent; per a això es va servir de les tres escoles de Primeres Lletres que havia creat i de les seves publicacions en castellà. La situació precària de la Societat no li permetia desenvolupar totes les ensenyances que en principi es proposava: no li era fàcil popularitzar les ensenyances que volia divulgar, entre elles els estudis de Pilotatge.

Els estudis de Pilotatge

L'interès pels estudis de pilotatge de la Societat Econòmica Mallorquina va desembocar en la creació de l'Escola de Nàutica a 1802, sota el patrocini del Consolat de Mar i Terra, fundat a instàncies de la Societat.

Les primeres passes es feren el 1779, quan a la junta ordinària del 6 de març es parlà del projecte d'una Escola de Pilotatge, i es decidí avisar Pere Antoni Salamanca perquè xerràs amb els senyors Antoni Desbrull i Ignaci d'Oleza, i resolguessin el més convenient².

Aquestes converses es veu que no donaren fruit, però el 1783 es produeix un nou intent d'establir l'escola per part de D. Nofre Gomila, el qual, dia 3 de desembre, va presentar un Memorial a la Societat.

Aquest senyor era un alferes de fragata jubilat, pilot de número i pràctic de les costes del Mediterrani. En la comunicació dirigida a la Societat Econòmica presentava l'estructuració de la possible Acadèmia de Navegació, a partir del model de Cartagena.

El Memorial diu que a l'Acadèmia de Cartagena hi havia dues hores diàries de Matemàtica Nàutica, disciplina que comprenia: elements de geometria d'Euclides; tractat de trigonometria Plana Cosmogràfica; Teoria i Pràctica de la navegació i maniobra de vaixell.

A continuació parla dels exàmens, del títol que possibilita als alumnes de presentar-se al Capità o al Patró per fer el viatge de pilot a les Índies. Textualment diu:

"Respeto a Vs.Ss. quieren establecer Escuela de Navegación en esta Capital, es preciso que se enseñen las cuatro clases dichas arriba, que obliga al expresado Gomila, dos horas por la mañana y otras tantas por la tarde a los muchachos (que sepan leer, escribir, lo menos las cuatro reglas simples de sumar, restar y multiplicar y partir números enteros y quebrados) hijos de padres

*honrados porque con el tiempo futuro, puedan ser menesterosos al Rl. Servicio, algunos de ellos para oficiales de Mar"*³.

Finalment presenta un inventari complet i detallat del que requeria l'organització d'una Escola de Nàutica, però abans que la Societat no disposara de capital per pagar l'elevat pressupost que l'empresa suposava, la idea, no va avançar.

L'experiència d'Antoni Padrines.

El protector de l'Escola de Matemàtiques, Antoni Desbrull, a principi de juny de 1784 va comunicar a la Junta de la Societat que havia conversat amb el Bisbe Nadal, sobre el possible establiment d'una Escola de Pilotatge, i que aquest havia ofert 100 pesos a més de la seva col·laboració per aconseguir l'objectiu de la creació i el manteniment de l'escola. Però trobà que 120 pesos no bastarien per a l'empresa.

Desbrull va afirmar "haber ajustado al maestro de la Escuela de Pilotage por cien pesos y haber arreglado el Método"⁴.

Pere Antoni Padrines va lliurar un Memorial a la Societat Econòmica en què s'oferia per ensenyar pilotatge: va exercir com a professor d'aquesta matèria durant quasi un any. Però, com diu ell mateix, el que rebia per a la seva manutenció era molt poc. El setembre de 1784 va haver de demanar 25 pesos en qualitat de "reemplazo" amb la il·lusió que més tart rebria un salari, que no va arribar.

És cert que, a pesar de les dificultats monetàries, es va afirmar que els alumnes d'aquesta escola en els seus exàmens havien merescut l'elogi dels assistents i examinadors. Aquests exàmens es varen celebrar el 4 de novembre de 1784, en resposta al qüestionari d'Aritmètica i Navegació.

El bisbe Nadal va contribuir pagant els premis; a més, es diu: "y se vieron los progresos que se han hecho en sólo tres meses, premiando Antoni Desbrull a Domingo Robí, Miquel Carbonell y Pere Miquel Palou"⁵.

Segons que ens indica el "Semanario Económico", en els premis publicats l'11 de desembre de 1784, la Societat va concedir 80 reals per als dos deixebles més avançats de l'Escola de Pilotatge⁶.

Arran de la fundació de la Companyia de Comerç, es produeix un non intent, ja que es va comisionar el marquès de Solle-rich, soci de la Societat, perquè tractàs de contractar el pilot de la Reial Armada F. Faquineto: això es produïa a 1787, però la idea no anà endavant fins que es creà el Consolat de Mar i Terra.

El bisbe Nadal i la seva idea d'establir un Col·legi de Nàutica a Sóller.

Sota l'advocació de Sant Ramon de Penafort, el bisbe Nadal volia crear un Col·legi de Nàutica a Sóller, conscient de la importància d'explotar la relació existent entre la nostra illa i la marina.

Es preocupà de formar un pla d'estudis de Nàutica, que va quedar de la següent manera: primeres lletres, dibuix, comerç, matemàtiques i facultats nàutiques.

El nombre d'alumnes havia d'esser reduït: 10 "porcionistas" i 10 col·legials de nombre, pobres, orfes de pare i mare, però es preferirien els fills de pilot.

Es va oferir un premi de 1.500 reals al qui presentàs un pla on s'expressassin les necessitats i les formes de cobrir-les, quant a empleats, catedràtics, dotació, etc. Però el projecte no es va dur a terme, encara que sí que es presentaren Memòries, ja que a 1798 els socis en llegiren una que era, segons ells, correctament escrita i amb moderació.

Els principis de Pilotatge de González Cepeda.

Joan González Cepeda, segon pilot del comerç, s'ofereix a ensenyar els principis de navegació, a llegir, a escriure i a ensenyar les quatre regles principals d'aritmètica. Dirigeix un Memorial al bisbe Nadal el 16 de juny de 1798 en què diu:

*"... ofrece enseñar los principios del arte de Navegación, si además de la dotación que tiene asignada aquella escuela se le determinase alguna otra gratificación mensual para esta enseñanza que proporcionaria gratuitamente a los pobres y la cantidad necesaria para la compra de los instrumentos precisos; por cuyos medios podía disponer la juventud marina de esta isla..."*⁷.

Aquí, quan parla d'una escola, es refereix a l'escola de primeres lletres, perquè el que hi ensenyava s'oferia a impartir aquest tipus d'ensenyança.

El senyor Marc Ignaci Rosselló rebé l'encàrrec de tractar amb els patrons i comerciants de la Ciutat per institucionalitzar

els estudis de Pilotatge, i el 13 de setembre de 1798 comunicava a la Societat que:

*"...sólo uno le ha ofrecido pagar un duro al mes, si bien los demás dijeron que puesta la escuela de pilotaje enviarían a sus hijos y contribuiría con mucho gusto al maestro. En esta inteligencia quedó encargado el Secretario de entrar a Su Ilustrísima la respuesta que ha dado Rosselló"*⁸.

Aquest mateix senyor va ésser l'encarregat d'entrar en conversa amb els defensors de l'Oratori de la Llotja per a l'Escola de Pilotatge i primeres lletres.

La proposta de l'esmentat Cepeda va tenir acceptació: segons l'informe del senyor Rosselló, el senyor Cepeda feia alguna falta d'ortografia, però sabia bé l'aritmètica i la doctrina cristiana, i havia ensenyat els principis d'escriure pel mètode d'en Palomares apresos en el Col·legi de San Telmo de Sevilla, de manera que li quedà confiada l'Escola de primeres lletres del Sindicat.

Però en el "Semanario Económico" aparegut el 6 d'abril de 1799 es veu la notícia del funcionament de l'Escola de la Llotja, acceptat el trasllat de Cepeda de l'Escola de Primeres lletres del Sindicat a la de l'Oratori de la Llonja, després d'haver arribat a un acord amb els defensors de l'Oratori. Es va determinar:

*"Esta nueva Escuela se halla abierta todos los días de trabajo, excepto los jueves, por las mañanas desde las 7 a las 8 se enseña la doctrina cristiana, y en el restante de la Escuela se enseña leer, escribir, contar y los principios de navegación a los alumnos que están en estado de aprenderlas"*⁹.

Es presentaren vint-i-sis al·lots, uns al senyor Marc I. Rosselló i uns altres a Guillem Montis, encarregats per rebre les sol·licituds de part dels pares i tutors¹⁰.

Els primers exàmens se celebraren el juny de 1799 i es concediren diversos premis¹¹. Però aquesta experiència també va durar poc, ja que la quantitat que aportava el bisbe Nadal era insuficient segons Cepeda.

L'Escola de Nàutica

Amb la creació del Consolat de Mar i Terra, es culmina una antiga pretensió de l'Economia Mallorquina per poder delegar algunes de les seves funcions.

Per exemple, la Societat pretenia que el Consolat es fes amb la protecció de l'Escola de Dibuix, que havia fundat a 1779, a més de proposar el Consolat que es creàs una Escola d'Agricultura i una de Nàutica.

D'aquests projectes només tengué el suport del Consolat el de la creació de l'Escola de Nàutica. És a dir, també gràcies a la Reial Cèdula de Creació del Consolat de

Mar i Terra publicada per Carles IV el dia 7 d'Agost de 1800, en què es disposava (capítol 54) que el Consolat acordàs els mitjans més adequats per establir Escoles de Pilotatge, Comerç, etc.

És així que el 30 d'Abril de 1801 Antoni Gia, president de la Comissió de Nàutica, Pilotatge i Moll, va proposar de sol·licitar a S.M. que autoritzàs el nomenament de mestres per a l'Escola de Nàutica. El nomenament va arribar per Reial Ordre de 6 de febrer de 1802, i recaigué en Francesc Faquineto, pilot de la Reial Armada, però el Pla d'estudis es rebutjà.

Faquineto va arribar a Ciutat el mes d'abril de 1802, amb una dotació de 16 reals de velló diaris i casa franca. L'escola va quedar instal·lada en els magatzems del Consolat, al passeig Sagrera, al costat de la Llotja. Les classes començaren el 8 de Maig de 1802, amb l'assistència de setze alumnes majors de 13 anys que havien aprovat l'examen d'ingrés.

El Pla d'estudis seguit era el de Francesc Xavier de Winthuysen, comandant del cos de pilots de l'Armada, aprovat a 1790. S'hi estudiava: aritmètica, geometria, Arigonometria, cosmografia i pilotatge¹².

Però en Faquineto va morir el 12 de setembre de 1806, i va ésser substituït per Domingo Cia, segon pilot de les Índies, que es va oferir per ensenyar gratuïtament les Arts Nàutiques.

Gradualment, el nombre de matriculats anava augmentant, i a 1859-1860 es va arribar a noranta matriculats, moment de màxima plenitud, ja que a partir de 1879 només hi assistien dotze alumnes i a 1885 només eren 7.

La disminució de la matrícula es pot explicar segurament pel fet que, a més de cursar tres anys d'estudis i dur a terme viatges de Pràctiques per un espai d'un any com a mínim, els alumnes que aspiraven al títol de Pilot havien d'efectuar tres exàmens a les capitals dels Departaments navals de Cadis, Ferrol i Cartagena¹³.

A 1850 l'escola va passar a dependre de l'Institut Balear: es nomenà director Joan Bautista i Bragante, el qual va continuar com a director fins a 1870, que va morir.

Cloenda:

Aquí no he volgut fer una història de l'Escola de Nàutica sinó descriure una mica els primers anys de la seva existència sense fer una valoració de la seva importància.

Per altra banda, és normal que en aquella època es preocupassin per la introducció d'aquest tipus d'estudis, ja que es preveia una nova dimensió en la vida econòmica i uns moments determinats: el comerç marítim s'anava desenvolupant, i

més tenint en compte les característiques de la nostra terra.

Ara bé, aquest desenvolupament econòmic del XVIII i el XIX no va ésser suficient per poder considerar que Mallorca fugís d'una economia de subsistència, cosa que segurament no es dona fins entrar ja el segle XX, i per això l'Escola de Nàutica tampoc no es va desenvolupar tant com es podia esperar.

L'Escola de Nàutica ha subsistit fins als moments presents, però ara mateix passa per moments delicats i de qüestionament.

NOTES BIBLIOGRÀFIQUES

1. Vg. MOLL BLANES, I., *La economía y la Sociedad en Mallorca durante la segunda mitad del siglo XVIII. La Sociedad Económica de Amigos del País de Mallorca*, tesi doctoral inèdita, Univ. Complutense (Fct. de Ciències Polítiques i Econòmiques), Madrid 1976, pàg. 474.

2. Llibres d'actes, tom 1, Junta Ordinària del 6 de març de 1779. A.H.M. Sec. S.E.A.P., caixa 112-A, pàg. 34.

3. GOMILA, N., escrit dirigit a la Societat. 30 de desembre de 1783. A.H.M. Sec. S.E.A.P., i un annex titulat: "Relación del armamento de la Escuela de Navegación, sus Instrumentts de Pilotaje perteneciente a ella, y lo demás menestero".

4. Llibres d'actes, tom 2, Junta Ordinària 1784. A.H.M. caixa 112-A.

5. Idem, tom 1, Junta Ordinària del 18 de setembre de 1784. A.H.M. Sec. S.E.A.P., caixa 112-A, pàg. 148.

6. "Seminario Económico" núm. 11, d'11 de desembre de 1784.

7. Memorial de Juan González Cepeda dirigit al bisbe Bernat Nadal. 16 de juny de 1798.

8. Llibres d'actes, tom 4 Junta Ordinària del 13 de setembre de 1798, A.H.M. Sec. S.E.A.P., caixa 112-A, pàg. 170.

9. "Semanario Económico" del 6 d'abril de 1799, núm. 14, any XXI, pàg. 56.

10. Ídem.

11. Vg. llibre d'actes, tom 5, junta extraordinària del 23 d'Octubre de 1799.

12. LLABRÉS BERNAL, J., *La Escuela de Nàutica (monografia històrica)*, B.S.A.L., núm. XX, pàg. 151.

13. CÒLOM CANYELLES, A.J., *Política educativa de la Sociedad Económica Mallorquina: el Instituto Balear (1836-1887)*, tesi de llicenciatura inèdita, Univ. de Barcelona (Sec. Pedagogia), Barcelona 1972, pàg. 235.

Dibuix de PAU FORNÉS